

LUNDS
UNIVERSITET

Språk- och litteraturcentrum
Översättarutbildningen

EXAMENSARBETE VT 2012
MASTER I ÖVERSÄTTNING
Specialisering i engelska

En förvandlad text

Nyöversättning och modernisering av
Enid Blytons *Fem går i fällan*

Författare:

Maria Källquist

kontakt@mariakallquist.se

Handledare:

Lars-Johan Ekerot

och Lisa Christensen

Sammandrag

I den här uppsatsen studeras vad som hänt med en text vid nyöversättning när den skulle rensas från etniskt diskriminerande beskrivningar och moderniseras. Många nyöversättningar görs för att få en mer författartrogen text som ligger närmare originalet, men i det här fallet går man mot trenden. Kapitel från Enid Blytons *Fem går i fällan* har närstuderats i två olika svenska översättningar (från 1957 och från 1977) och jämförts med originaltexten, *Five Fall Into Adventure*, från 1950. Under arbetets gång framkommer att nyöversättningen inte bara blivit rensad från olämpliga ord och kulturellt anpassad för målgruppen barn och ungdomar, utan att språket också är förenklat och därmed har texten som helhet blivit kraftigt förkortad. Slutsatsen blir att översättarens valda strategi, att fokusera på mottagaren, har förändrat texten på flera olika plan och det kan diskuteras om den nya måltextens läsare får samma upplevelse av berättelsen och dess karaktärer som läsare av originalet.

Nyckelord

Nyöversättning, Modernisering, Språkförenkling, Lokalisering

Titel på engelska

A transformed text – retranslation and modernisation of Enid Blyton's *Five Fall Into Adventure*

INNEHÅLL:

Sammandrag	2
1 Inledning	5
2 Bakgrund	7
2.1 Material.....	7
2.1.1 Val av material.....	7
2.1.2 Enid Blyton.....	8
2.1.3 Vad är en Fembok.....	8
2.1.4 Basdata om de svenska översättningarna.....	10
2.2 Bakgrundsuppgifter till nyöversättningen av <i>Fem går i fällan</i>	11
2.2.1 Debatten om skräplitteratur och kritiken av Enid Blytons böcker.....	11
2.2.2 Nyöversättning av böcker.....	12
2.2.3 Varför målgruppsanpassa (adaptera och lokalisera) och vilka texter anpassas.....	13
3 Analysinstrument och metod	14
3.1 Källtextens matris.....	14
3.2 Metod.....	15
4 Undersökning av <i>Fem går i fällan</i>	16
4.1 LIX-tabeller – kvantitativa uppgifter om texterna.....	16
4.2 Kulturella aspekter – städning av texten.....	18
4.3 Språkförenkling och förkortning av texten.....	23
4.4 Några andra förändringar i texten som observerats.....	30
4.5 Sammanfattning/slutsats av undersökningen.....	30

5.1 Avslutande diskussion	31
5.2 Några personliga kommentarer och reflektioner om undersökningen.....	33
Källor	34
Bilagor	35
<i>Bilaga 1</i> - textutdrag i tabellform ca 400 ord från kapitel åtta.....	36

1 Inledning

I boken *Translation, Rewriting, & the Manipulation of Literary Fame* (1992) visar André Lefevere hur översättning, redigering och förkortning av litterära verk påverkar vår uppfattning om dem. Lefeveres exempel visar på hur texter genom översättning och anpassning till samhället eller till en antologi, förvanskas, manipuleras och kortas av, ofta i ett gott syfte men med katastrofala konsekvenser för textens trohet mot originalet.

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka vad som hänt med en text när den har bearbetats och nyöversatts för att bättre passa till sin målgrupp, som i det här fallet är barn och ungdomar i ett modernt samhälle där etnisk diskriminering inte accepteras. Det är två olika frågor som varit huvudfokus för undersökningen. Först och främst ville jag undersöka hur berättelsen, den logiska röda tråden och karaktärernas inbördes förhållanden, påverkats när boken ”städats” och moderniserats. Under arbetets gång upptäckte jag att nyöversättningen förkortats väsentligt jämfört med tidigare översättningar, och min andra fråga till materialet blev vad som försvunnit ur texten och vilken effekt det fick på berättelsen.

Materialet som använts är Enid Blytons bok *Five Fall Into Adventure* (1950) och två svenska utgåvor av boken (*Fem går i fällan*): den första svenska översättningen från 1957 och en nyöversättning från 1977. Enid Blytons böcker ansågs redan från början vara skräplitteratur och de placeras än idag i den kategorin. Vad som är skräplitteratur för barn är enklast att definiera negativt, genom att definiera vad som är god litteratur för barn. Stefan Mählqvist har i sin bok *Barnboken i brännpunkten* (1992) beskrivit den svenska debatten om barnböcker mellan åren 1945-1990. Han motiverar sin start i efterkrigstiden med att det är först då som barnboken börjar etableras som en respekterad egen genre. Hur god litteratur för barn ska se ut och vilka krav den ska uppfylla, varierar sedan genom årtiondena. Några kriterier för en bra barnbok som fördes fram på 1950-talet av Edith Unnerstad var:

Den ska kunna läsas med behållning av såväl barn som vuxna, inte bara bygga på handling och komposition utan i fina detaljiakttagelser hålla för omläsningar. Vidare ska den stimulera fantasin, ha humor, vara spännande men inte orimlig, tempot bör inte vara för släpigt, miljöerna riktiga och figurerna ”rejält individualiserade” och psykiskt trovärdiga. Författarna bör dock ha tillåtelse att i viss grad idealisera sina personer. Boken får vara lärorik och uppfostrande, men detta ska smygas på läsarna. Språket bör vara enkelt och klart, aldrig tillkrånglat eller tillgjort barnsligt. Det strikta skriftspråket måste mjukas upp av talspråket, men ren slang bör inte förekomma eftersom den kan legaliseras därigenom. Blod och hemskheter kanske inte kan undvikas, men våldsförhållande är förkastligt. Och slutligen läsvärda för både pojkar och flickor. (Mählqvist, 1992:13)

Under 1960-talet sammanfattas barnlitteraturens huvuduppgifter i fyra punkter: ”att lära barnets [sic] behärska språket; att orientera barnet i tid och rum; att orientera barnet socialt; att

aktivisera [sic] själva livskänslan” (Mählqvist 1992:19). Mählqvist berättar vidare hur det under 1960-talet blev accepterat att det i ungdomsböcker skildrades personer som hade sex, svor, spelade och stal – bara det hade ett moraliskt syfte (1992:23). Den debatt om skräplitteraturen som rasade under 1970-talet bottnade enligt Mählqvist i en debattbok från 1968 (*Skräpkultur åt barnen*) och en samlingsrecension av 1967 års ungdomsromaner där litteraturkritikern Gunila Ambjörnson kallar genren för ”slit- och slänglitteratur”. Om man googlar ”Blyton + skräplitteratur” så får man upp flera olika bloggar som alla handlar om hur man i smyg lånade och läste det som klassades som skräplitteratur.

Jag har haft förmånen att brevväxla med Kerstin Lennerthson, den översättare som gjort nyöversättningen av hela serien Femböcker och hon har generöst delat med sig av vad hon mindes om sitt arbete med dem. Lennerthson berättar om att huvudsyftet med nyöversättningen var att få bort de diskriminerande beskrivningarna av framförallt romer som finns i böckerna men att man också ville göra en viss försvenskning av matvanorna, som var typiskt engelska. Att omlokalisera en hel bokserie, som gjorts på franska med Enid Blytons Femböcker, är ett arbete som påverkar en berättelse på många olika plan. Så långt har man inte gått vid den svenska nyöversättningen men hur omarbetning, adaptation och lokalisering kan påverka texten är en viktig fråga i den här undersökningen (definition av termerna finns i kapitlet om målgruppsanpassning). I bakgrundsmaterialet sammanfattas kort några synpunkter på nyöversättning och målgruppsanpassning. En debatt om skräplitteraturens vara eller inte vara rasade som värst just när boken nyöversattes och eftersom den debatten kan ha påverkat hur man behandlade texten finns en kort sammanfattning av den.

Metoden som använts är att ställa upp texterna i tabeller så att källtexten från 1950 (fortsättningsvis kallad **KT**), den första översättningen från 1957 (fortsättningsvis kallad **Ö1**) och nyöversättningen från 1977 (fortsättningsvis kallad **Ö2**) har kunnat läsas parallellt. När skillnader upptäckts har dessa analyserats. Urvalsprocess och metod beskrivs närmare i kapitlen *Val av material* respektive *Metod*.

Uppsatsen är disponerad på så sätt att den inleds med ett bakgrundsavsnitt som delas i två huvuddelar. Första delen handlar om materialet och den andra innehåller bakgrundsuppgifter. I kapitlet *Material* beskrivs hur urvalet gått till. Vidare beskrivs kort Enid Blyton och hennes författarskap samt hur en typisk Fembok kan se ut. Där finns även ett kapitel med basfakta om de olika upplagorna. Bakgrundsuppgifter såsom en beskrivning av debatten om skräplitteratur, några aspekter på skönlitterär nyöversättning och några korta fakta om målgruppsanpassning finns samlat i den andra delen av bakgrundsavsnittet. I avsnittet

Analysinstrument och metod beskrivs den metod som använts för att analysera de förändringar som hittats. De huvudfrågor/problemområden som kristalliserat sig vid undersökningen är vilka kvantitativa förändringar som skett i texten, hur man har gjort en kulturell anpassning för att texten ska passa med den nya tidens värderingar samt hur språket har förenklats och kortats ner. Analysdelen är sedan uppdelad i ett kapitel med tabeller över förändringar, ett kapitel där kulturell anpassning studeras på textnivå och ett där språkförenklingens konsekvenser för texten studeras. Vidare finns ett kapitel med några övriga förändringar som observerats och ett kapitel där resultaten av undersökningen sammanfattas. Avslutningsvis finns ett avsnitt där resultaten diskuteras och kort kommenteras.

2 Bakgrund

I den här uppsatsen undersöks en nyöversättning av en bok, som gjorts för att anpassa den till ett modernt samhälle och ”tvätta ren” den från tendenser till etnisk diskriminering som inte längre är accepterade. Boken har inte helt omlokaliserats till svensk miljö, men en del förändringar har ändå gjorts när man anpassat den till en berättelse som man ansåg att svenska barn bättre kunde förstå och identifiera sig med.

2.1 Material

Valet att undersöka en av Enid Blytons Femböcker är gjort eftersom jag är väl bekant med texterna och kände till att stora förändringar gjorts av texten i de senare upplagorna av böckerna. Det är tre texter som har använts: originaltexten på engelska från 1950 (KT), den första svenska översättningen från 1957 (Ö1) och Kerstin Lennerthsons nyöversättning tryckt 1977 (Ö2).

2.1.1 Val av material

När jag en dag bläddrade i en modern upplaga av en av Enid Blytons Femböcker upptäckte jag stora skillnader mot den text som jag mindes från när jag var i bokslukaråldern och undrade vad som hänt med boken. Efter att ha mailat till olika personer på förlaget utan att få några svar letade jag på Internet efter översättaren och fann adressen till Kerstin Lennerthson. Det visade sig att Lennerthson, numera pensionerad översättare, var snabb att svara mig och gärna berättade om sitt arbete med nyöversättningen av Femböckerna, något som varit till stor hjälp i mitt arbete. Lennerthson berättar att huvudsyftet med nyöversättningen var att ”tvätta

rent” böckerna från beskrivningar som idag skulle klassas som etnisk diskriminering men att texten även skulle moderniseras. De beskrivningar som skulle tas bort handlar om romer och beskriver dem som smutsiga och ovårdade och det är också bland dem som man finner böckernas bovar. Observera att jag genomgående i uppsatsen kommer att använda ordet *romer*, men att det är oklart i källtexten om det verkligen är romer som avses. I källtexten används ordet *gypsies* som omfattar såväl romer som resandefolk och andra som inte har fast bostad utan lever i husvagnar, medan den första översättaren har valt att använda orden *zigenare* och någon gång *tattare*, båda helt oacceptabla i dagens samhälle.

Enid Blyton skrev 21 böcker om Femgänget (the famous five) mellan åren 1942-1963. Femböckerna kom ut första gången på svenska under åren 1954-1964. Att det blev just *Fem går i fällan* (*Five Fall Into Adventure*), den nionde boken i serien, som exemplen tagits från avgjordes delvis av slumpen. Det var den av böckerna som fanns att få tag på i originalupplaga på ett brittiskt antikvariat när jag började söka litteratur för uppsatsen och jag kom ihåg att den första svenska upplagan innehåller etniskt diskriminerande beskrivningar.

2.1.2 Enid Blyton

Enligt Svenska Wikipedia blev Enid Blyton (1897-1968) inåtvänd och började skriva i tonåren. Hon blev antagen till en ansedd musikskola men valde istället att utbilda sig till lärare för att kunna skriva på sin fritid. Blyton skrev i en facktidning för lärare, fick en del böcker publicerade och fick så småningom ansvaret för en ny barntidning som till största delen kom att innehålla hennes eget material. Uppgifterna om hur många böcker Enid Blyton egentligen har skrivit går isär. Enligt Svenska Wikipedia skrev hon ”mer än 600 böcker som har översatts till nästan 90 språk. Totalt har det sålts mer än 600 miljoner exemplar av hennes böcker över hela världen”. Hennes mest kända bokserier är Äventyrs-böckerna, Femböckerna, Mysterieböckerna och böckerna om Hemliga Sjuan, men hon skrev många fler. Enligt den officiella webbsidan för *The Enid Blyton Society* skrev hon närmare 7 500 unika titlar, men då räknar man förutom böcker även noveller och poem.

2.1.3 Vad är en Fembok

Alla Femböckerna har en likartad intrig och Ljungström et al. (1976) har i sin uppsats *Enid Blytons femböcker – Roller – Handlingsstrukturer – Rekvisita* beskrivit upplägget av böckerna och de karaktärer som finns i dem samt gjort en sammanställning över handlingsschemat i en

Fembok. Beskrivningarna i det här kapitlet, såväl de av karaktärerna som den av en typisk Fembok, är baserade på deras uppsats.

Femgänget består av tre syskon, deras kusin och hennes hund. Barnen är tio till tolv år gamla (de åldras två år under de 21 böckerna), de har föredömligt uppförande, går i internatskola och sätter hederlighet och ärlighet högt. ”För att vara så unga har barnen ovanligt stora förmåner” konstateras i uppsatsen och påståendet underbyggs med exempel som en heldags hyrbil med chaufför för att transportera dem till Wales för skidsemester och reguljärflyg hem från Frankrike mitt i sommarlovet.

Julian är äldst, han är storebror till Dick och Anne. Hans artighet och vuxna beteende bidrar till att de Fem blir väl sedda av äldre människor. Julians attityd mot barn utanför gruppen är ofta överlägset, särskilt om barnet ifråga kommer från en lägre social miljö. Han har föräldrarnas förtroende, vilket förstärker hans ledarroll.

Dick är näst i ålder och har svagast konturer. Han saknar individuell särprägel men bidrar ibland med goda idéer. Dick retar gärna George, ofta om hennes hund Tim.

Anne är yngst av syskonen och i gänget. Hon är vek, känslig, rädd och gråter ofta men har även en intuition om andra människors natur. Den person som avslöjas som bov har ofta tidigare fått ett negativt omdöme av Anne. Hon har en traditionellt kvinnlig könsroll både till karaktär och till intressen, en motpol till pojkflickan George men betydelsefull genom att hon ansvarar för matförråd och hushåll, en syssla hon sköter till de andras belåtenhet.

Georgina, kallad George, är syskonens kusin, jämngammal med Dick och pojkflickan som vägrar svara om man kallar henne Georgina. Motvilligt hjälper hon Anne med hushållet och andra kvinnoysslor. Viktigast för henne är att bete sig som en pojke och hon föraktar sig själv när hon någon gång faller ur pojkrollen genom att gråta. George är envis, viljestark och har ett häftigt humör, som förbättras något i de senare böckerna. Hon har ett gott hjärta och talar alltid sanning men tål inte konkurrens från andra pojkflickor.

Tim är Georges hund och käraste vän. Han fungerar som en självständigt tänkande individ och har mänskliga egenskaper. De Fem litar på hans omdöme som klargörs genom hotfulla morgningar eller glada svansviftningar. Hans omdöme om bovar är lika tvärsäkert som Annes.

På sidorna 22-24 i *Enid Blytons femböcker – Roller – Handlingsstrukturer – Rekvisita* (Ljungström et al. 1976) finns en tabell över vilka element det ingår i en femboks intrig, som kommenteras i detalj. Här följer en kort sammanfattning av tabellen och kommentarerna:

- Skollov. De fem befinner sig hemma (4 böcker) eller beger sig på utflykt (17 böcker).
- Ett främmande barn söker kontakt (18 av 21 böcker).

- De fem blir misstänksamma genom att de stöter på osympatiska personer och blir vittnen till mystiska händelser.
- De fem börjar undersökningen.
- De fem försätts i knipa genom att Tim hotas till livet (i 6 böcker), de blir tillfångatagna (i 13 böcker) eller med nöd och näppe undgår att bli tillfångatagna (i 7 böcker). (I fem av böckerna hotas Tim till livet och de fem blir tillfångatagna, därför blir det fler än 21 böcker totalt.)
- Upplösning
- Polisen tillkallas
- De fem får beröm

Sammanställningen beskriver ganska väl vad en fembok är. Eftersom författarna av uppsatsen baserat den på data från samtliga 21 böcker har de en god materialkännedom att underbygga sin analys med. Deras sammanställning är baserad på de första svenska översättningarna (1954-64).

2.1.4 Basdata om de svenska översättningarna

Vid en sökning på Libris får man fram följande uppgifter om Enid Blytons bok *Fem går i fällan*.

år	upplaga	översättare	förlag	ISBN	
1957		Ingegerd Lindström	Rabén & Sjögren	saknas	
1958	2:a uppl.	Ingegerd Lindström	Rabén & Sjögren	saknas	
1964	4:e uppl.	Ingegerd Lindström	Rabén & Sjögren	saknas	
1969	6:e uppl.	Ingegerd Lindström	Rabén & Sjögren	saknas	<i>Serie: Pop-serien, 99-0124712-8 ; 509</i>
1977	7:e uppl.	Kerstin Apell	Rabén & Sjögren	91-29-48191-0	
1988	8:e uppl.	Kerstin Lennerthson	Citadell	91-7940-068-X	
1988	Ny utgåva	Kerstin Lennerthson	Richter	91-7706-552-2	
1994	9:e uppl.	Kerstin Lennerthson	Citadell	91-7940-174-0	
2005	10:e uppl.	Kerstin Lennerthson	Citadell	91-7940-695-5	

Men vad som är en ny upplaga eller bara ett nytryck av texten verkar vara något oklart. De första sex upplagorna av boken, översatta av Ingegerd Lindström, är så vitt jag kunnat utröna identiska texter ner till minsta skiljetecken. Den slutsatsen är baserad på min egen jämförelse av upplaga 1 och upplaga 6 där utvalda kapitel har närgranskats och inga skillnader upptäckts. Upplaga 7 är den som är mest intressant för den här undersökningen. Det är en nyöversättning gjord av Kerstin Lennerthson (Kerstin Apell är samma person). De följande upplagorna (8-10) är alla baserade på Lennerthsons översättning men förlaget har låtit någon göra ytterligare

några moderniseringar av texten såsom utbyte av kläder (flickorna har numera T-shirt och jeans istället för kjol och blus) för att dagens unga läsare ska kunna identifiera sig med bokens huvudpersoner. Förutom dessa utgåvor finns det även en ljudbok. Uppgifter om upplagorna tre och fem saknas i Libris, men som nämnts är de med största sannolikhet endast nya tryckningar av upplaga ett och därmed ointressanta för den här undersökningen.

Jag har jämfört den första upplagan från 1957 (Ö1) med upplaga 7, den nyöversättning som Kerstin Lennerthson (Apell) gjorde och som gavs ut 1977 (Ö2). De båda svenska översättningarna ställs mot den första engelska utgåvan av *Five Fall Into Adventure* från 1950 (KT). Samtliga använda texter har förts över i Word och när antalet ord i hela texterna (samtliga kapitel) räknades med hjälp av verktyget *Räkna Ord* fick jag följande resultat:

Ö1 44 707 ord

KT 41 790 ord

Ö2 35 160 ord

Kapitlen åtta och fjorton har valts ut för närstudier eftersom de båda innehåller den typ av beskrivningar som nyöversättningen syftade till att ”tvätta bort” ur berättelserna.

2.2 Bakgrundsuppgifter till nyöversättningen av *Fem går i fällan*

För att förstå i vilket sammanhang nyöversättningen gjordes är det väsentligt att ha några viktiga faktorer som kan ha påverkat resultatet klart för sig. Därför har jag här kort beskrivit debatten om skräplitteratur, nyöversättning i allmänhet och målgruppsanpassning (lokalisering och adaption) när man översätter för barn och ungdomar.

2.2.1 Debatten om skräplitteratur och kritiken av Enid Blytons böcker

På 1970-talet försiggick en debatt om skräplitteratur, dess vara eller icke vara på offentliga bibliotek, liksom om man skulle låta barn läsa det som klassades som skräplitteratur. Stefan Mählqvist beskriver i sin bok *Barnboken i brännpunkten* (1992) hur man på 1970-talet verkade vara tämligen överens om vad som var skräplitteratur och vad som räknades som god litteratur. Skiljelinjen gick mellan de som ansåg att barn inte ska läsa skräplitteratur och de som ansåg att allt läsande är bra, att barn ska uppmuntras till läsning oavsett vad de väljer att läsa. Den senare gruppen menade att när väl läsning är etablerad kommer barnen förhoppningsvis att själva upptäcka annat än skräplitteraturen, alternativt så går det lätt att påverka läsande barn till att försöka sig på nya typer av litteratur (Mählqvist 1992).

Karaktärerna i Enid Blytons femböcker är tämligen stereotypa, handlingen är uppbyggd på ett lättgenomskådligt sätt och redan på ett tidigt stadium i boken kan man genomskåda vem

eller vilka som är bokens skurkar (gäller främst KT och Ö1). Skurkarna beskrivs som smutsiga, ovårdade, svartmuskiga, otrevliga och de är ofta romer (Ljungström et al. 1976). Kerstin Lennerthson berättar att på förlaget Bonnier gick Katarina Taikon, författare till böckerna om Katitzi och med romskt påbrå, i spetsen för kravet på att tvätta bort fördomsfulla beskrivningar ur de populära böckerna. Hon fick i uppgift att nyöversätta böckerna, ”tvätta bort” zigenarna och fräscha upp svenskan. Dessutom gjorde hon med visst stöd från redaktionen en försvenskning och ersatte en del av de brittiska måltiderna med svenskare matvanor. Lennerthson berättar vidare hur Enid Blytons böcker ansågs vara utan något som helst litterärt värde, en ren förbrukningsvara som möjligen likt seriealbum kunde fungera som inkörsport till läsning av annan litteratur.

2.2.2 Nyöversättning av böcker

En översättning är färskvara menar Elisabeth Tegelberg, universitetslärare och författare till artikeln *Ingen översättning är odödlig* (2009). Hon menar att trots att det finns argument för att se översättaren som en uttolkare av en originaltext likt en musiker som tolkar ett partitur eller en skådespelare som tolkar ett manus, så är det omständigheter som det omgivande samhället, tidsandan och de rådande översättningsidealerna som påverkar översättarens text i så hög grad att varje översättning är individuellt förankrad i sin egen tid. Vidare skriver Tegelberg att ”itakt [sic] med att såväl samhälle som språk förändras, åldras översättningar. Det gäller självfallet inte alla översättningar i lika hög grad, men i vissa fall blir behovet att göra en ny eller reviderad översättning uppenbart.” Framförallt, menar Tegelberg, gäller detta litteratur som innehåller vardagsspråk och slangord, vilka åldras snabbt. Hon menar att vardagliga uttryck som ”alla tiders” och ”kör i vind”, idag något halvsekel gamla, känns mer inaktuella än vad liknande vardagsuttryck i en originaltext gör. Originallets slangord är visserligen även de förankrade i sin tid, men Tegelberg tror att de lättare kan accepteras eftersom det då handlar om att verket som helhet har en kulturell kontext från en annan tid.

Tegelberg nämner också en del översättningsproblem som man idag är betydligt mer medveten om än tidigare, vilket utgör ännu ett argument för att nyöversätta äldre verk. Hon talar om ett intressant problem som jag valt att inte ta upp i den här uppsatsen: det olösliga problemet med att överföra småländskan och svengelskan som Moberg använder i sin utvandrarsvit när man översätter verket till franska. Anledningarna till att en översättning kan kännas färglös i förhållande till originalet kan vara många. I fallet Moberg menar Tegelberg

att det är direkt löjligt att ersätta småländskan med en fransk lantlig dialekt, vilket också skulle ställa orimliga krav på översättaren.

Litterär nyöversättning har även diskuterats på ett symposium på Linnéuniversitetet i Växjö i oktober 2011. Professorn i franska, Olof Eriksson, som var den som stod för inbjudan, diskuterar i en intervju för publicering på universitetets hemsida om det är så att översättningar blir bättre andra gången de görs. Eriksson menar att det första gången verket getts ut i översättning många gånger "varit viktigare att verket alls kommit ut än att det fått en text- eller författartrogen översättning". Ett exempel på detta menar Eriksson är då *Nils Holgersson* gavs ut på franska för första gången och mycket av texten ströks eftersom den var avsedd att lära svenska barn svensk geografi. "I allmänhet är det nog så att när man gör en nyöversättning så kommer den texten ofta att ligga betydligt närmare författarens ursprungstext", säger Eriksson.

2.2.3 Varför målgruppsanpassa (adaptera och lokalisera) och vilka texter anpassas

Lokalisering är en extrem form av anpassning till målgruppen. Det är när man förflyttar handlingen från källtextens land och tid till något som bättre passar textens nya målgrupp. När det gäller Enid Blytons femböcker så har man på franska gjort en lokalisering och förflyttat handlingen från originalets England till franska Bretagne.

Adaption betyder anpassning och täcker egentligen all slags anpassning man gör för att textens nya målgrupp bättre ska förstå den. Nästan alla texter som översätts anpassas på olika sätt för att fungera i sin nya kulturkontext, men texter med hög status anpassas så lite som möjligt och på ett diskret sätt med mycket respekt för författaren av texten. Här består anpassningarna till stor del i att idiom och talesätt finner en motsvarighet i målspråket, men man är noga med att inget läggs till eller dras ifrån, beskriver Yvonne Lindqvist i sin bok *Högt och lågt i skönlitterär översättning till svenska* (2005:63-66). Lindqvist kommer i sin undersökning av hur hög- respektive lågprestigelitteratur behandlas vid översättning fram till att "doxa inom högprestigeöversättarfältet består av uppfattningen att den bästa översättningen är den trogna, eller adekvansinriktade översättningen" (2005:174). Vidare fastslår hon att ramavtalet mellan förläggare och översättare "reglerar den senares skyldighet att leverera en fullständig översättning utan väsentliga språkliga, stilistiska eller sakliga avvikelser från originalet" (2005:174).

Texter med låg status behandlas på ett helt annat sätt. Ett exempel är förlaget Harlequins utgivning av böcker där översättaren uppmanas att stryka, korta, skriva om eller lägga till för

att texten ska passa formatet och värderingarna inom målgruppen.

I vissa typer av facktexter liksom i barn och ungdomslitteratur är det vanligt att man gör en lokalisering, en omplantering av texten i sin nya kulturkontext. Hela handlingen flyttas då till målspråkskulturen. När texten översätts till svenska förändras den ursprungliga miljön, detaljerna skrivs om och blir till en svensk miljö. Om huvudpersonerna i original åkte till London och drack afternoon tea på hotell Savoy så får de i en lokaliserad text kanske åka till Stockholm och ta en fika på Skansen.

För beslutet att anpassa en text är det också avgörande vilken målgrupp texten har. Göte Klingberg, professor och forskare i barnlitteratur, konstaterar i sin bok *Children's fiction in the hands of the translators* att barn och ungdomslitteratur anpassas i högre grad därför att de texterna även ska passa in i det pedagogiska förmedlandet av värderingar i målkulturens samhälle, men också för att barn och ungdomar inte i samma utsträckning som vuxna kan förutsättas ha kunskaper om andra kulturer (1986:11). Anledningarna till att man anpassar barn och ungdomslitteratur är således främst förståelse, men också att barnen ska kunna relatera till huvudpersonen i boken, känna igen sig och därmed bli intresserade av att läsa boken. Det är en svår balansgång för anpassning av en text motverkar en del av syftet med att översätta litteratur som är att vidga kunskaper om främmande kulturer och att utöka utbudet av olika slags böcker (Klingberg 1986:10).

3 Analysinstrument och metod

På grund av att de innehåller delar av berättelsen där romer dyker upp har kapitel åtta och kapitel fjorton valts ut för närstudier. Valda kapitel har ställts upp i tabellform för att sedan analyseras och diskuteras. Som analysinstrument för att upptäcka skillnader mellan de båda översättningarna har Gideon Tourys matrisnorm, som den beskrivs i Yvonne Lindqvists *Högt och lågt i skönlitterär översättning till svenska* (2005), nyttjats.

3.1 Källtextens matris

Varje författare oavsett text har sin egen stil, ett slags mönster som syns i språkets struktur, i meningarnas längd och konstruktion, och i ordvalet. Den strukturen bildar vad Yvonne Lindqvist i sin bok kallar en matris. Som översättare tolkar man källtextens matris och försöker i möjligaste mån föra över den till sitt målspråk. Lindqvist skriver om skillnaderna mellan översättning av hög- och lågprestigelitteratur och jämför översättningen av

nobelpristagaren Toni Morrisons böcker med översättningen av en Harlequinroman där hon finner att respekten för källtextens matris skiljer sig markant beroende på i vilken av grupperna texten placeras. ”Harlequinöversättarna respekterar alltså inte källtextens fullständighet” säger Lindqvist och fortsätter med att konstatera att ”De arbetar acceptansinriktat och ansluter sig till målspråksnormen att enligt förlagets rekommendation förkorta romanerna” (2005:92). Den bristande respekten är kulturellt betingad, menar Lindqvist och beskriver hur den översatta litteraturens plats i det litterära systemet påverkar hur man ser på den översatta texten. Hon menar att översättarens respekt för källtexten påverkas av den status som översatta texter har och att respekten för texten minskar när översatta texter har en perifer plats i systemet. ”Översättarens viktigaste uppgift blir då att tillämpa den bästa redan existerande modellen för sin källtext, med en målanpassad översättning som resultat. Översättarens val i översättningssituationen styrs då mer av målspråklitteraturens etablerade genrekonventioner än av respekten för författarindividualiteten” skriver Lindqvist (2005:30).

3.2 Metod

Texterna har främst jämförts på meningsnivå och ställts upp i tabeller så att KT, Ö1 och Ö2 har kunnat läsas parallellt. När det inte finns någon exakt motsvarighet till en mening i någon av texterna (KT, Ö1 eller Ö2) blir det en tom ruta i tabellen. På andra ställen i tabellen kan man genom att jämföra rutorna i tabellen se att det är skillnad i antalet ord och därmed i meningslängd. När någon av ovanstående skillnader har lokaliserats har skillnaden mellan de båda svenska översättningarna och deras relation till det engelska originalet analyserats och därefter diskuteras effekten på texten av översättarnas olika val. Tabellerna är lämpliga för jämförelse på meningsnivå och det är inte lika lätt att hitta de ställen där enskilda ord skiljer sig åt mellan de olika texterna, men några detaljer har ändå kunnat observeras på ordnivå.

Ibland har det varit nödvändigt att titta på en större bit text för att förstå vad som hänt med den i översättningen och vilken effekt det har. Exempel på textnivå såsom relationer mellan karaktärerna och försvenskning av fenomen är tagna från de ställen i boken där dessa syns tydligast, vilket ibland kan vara andra ställen än de för närstudier valda kapitlen åtta och fjorton.

4 Undersökning av *Fem går i fällan*.

Här jämförs Ö1 med Ö2 och de båda ställs mot KT för att kunna se hur de svenska översättningarna skiljer sig åt.

4.1 LIX-tabeller – kvantitativa uppgifter om texterna

Uppgifterna om den engelska originaltexten är mest med som kuriosa. För att få fram kvantitativa uppgifter om texterna har jag använt mig av verktyget *räkna ord* i Word (på hela boktexterna från första till sista bokstav) samt av räkneverktyget LIX, som normalt används för att räkna ut läsbarhetsindex (en bedömning av hur lättläst en text är). Jag har LIX-räknat på kapitel åtta och analysen nedan är baserad på data från den beräkningen. En LIX-räkning är även gjord på kapitel fjorton, vilket redovisas i tabell tre nedan.

En jämförelse av antalet ord visar att *Fem går i fällan* vid nyöversättningen har kortats ner väsentligt. Med väsentligt menar jag att antalet ord minskats med mer än femton (15) procent från KT:s 41 790 ord till 35 160 ord i Ö2. Ö1 innehåller 44 707 ord. Procenttalet kan också jämföras med det för textförkortningar kritiserade förlaget Harlequins tidigare instruktioner till sina översättare om att korta ner texterna med ca tio procent.

Vid en LIX-analys av kapitel åtta finner man att det måste ha skett en väsentlig förändring av källtextens matris.

Tabell 1 resultat av LIX-räkning på kapitel åtta:

KT	Ö1	Ö2
1657 ord	1793 ord	1324 ord
159 meningar	168 meningar	172 meningar
Genomsnittlig meningslängd: 10,42	Genomsnittlig meningslängd: 10,67	Genomsnittlig meningslängd: 7,7
	Andel långa ord: 12,49	Andel långa ord: 10,95

Att jämföra antal ord och genomsnittlig meningslängd mellan olika språk säger egentligen inget om hur de skiljer sig åt eller liknar varandra till struktur utan uppgifterna om den engelska originaltexten är mest med som kuriosa. Att jämföra antalet meningar mellan olika språk kan däremot ge en indikation på respekten för källtextens matris, åtminstone när det som här gäller två germanska språk. Vid en jämförelse mellan KT och Ö1 kan man konstatera att Ö1 ibland bryter mot källtextens matris och har fler meningar i kapitlet än vad KT har. Att det endast är nio meningar fler än i KT tyder på att förändringarna snarare gjorts av språktekniska skäl, där det är lämpligt att dela långa engelska meningar i två svenska, än i syfte att förändra texten. Inte heller Ö2 har någon markant ökning av antalet meningar jämfört

med KT, så alltför stora slutsatser om skillnader mellan översättningarna kan inte dras baserat på skillnaderna i antal meningar.

En ökning i antalet ord vid översättning från engelska till svenska är på grund av grammatiska skillnader mellan språken inte ovanlig. Däremot kan man konstatera att det har skett en kraftig förkortning av texten i Ö2, vilket syns på skillnaden i antal ord i kapitel åtta (1324 ord i Ö2 jämfört med KT:s 1657 och Ö1s 1793). Att det samtidigt skett en ökning av antalet meningar tyder på att texten görs om till att bli mer lättläst genom kortare meningar och färre antal långa ord.

LIX-analysen visar också en tydlig skillnad mellan Ö1 och Ö2 både när det gäller genomsnittlig meningslängd och i andelen långa ord. Enligt tabellerna i Melin och Langes *Att analysera text* (1986) har barn- och ungdomsböcker en genomsnittlig meningslängd på tolv (12) ord per mening (1986:166). Ö1 ligger då något under genomsnittet med sina 10,67 ord per mening medan Ö2 med 7,7 ord per mening ligger långt under vad som förväntas i genren. Samma tendens syns när man tittar på andelen långa ord, där såväl Ö2 med 10,95 som Ö1 med 12,49 ligger klart under det medelvärde på 15 som Melin och Lange anger (1986:166).

Tabell 2: LIX-värden i kapitel åtta jämfört med Melin och Langes siffror.

	Genomsnittligt värde för barn o ungdomsböcker enl. Melin & Lange (1986:166)	Ö1	Ö2
Läsbarhetsindex (LIX)	27	23	19
Ord per mening	12	10,67	7,7
Andel långa ord	15	12,49	10,95

(Blyton, 1950: 62-69; Blyton, 1957: 45-50; Blyton, 1977: 42-46)

Tabell 3: LIX-värden i kapitel fjorton jämfört med Melin och Langes siffror.

	Genomsnittligt värde för barn o ungdomsböcker enl. Melin & Lange (1986:166)	Ö1	Ö2
Läsbarhetsindex (LIX)	27	25	20
Ord per mening	12	10,39	8,51
Andel långa ord	15	14,29	11,26

(Blyton, 1950: 105-112; Blyton, 1957: 78-82; Blyton, 1977: 68-71)

Även LIX-värdena i kapitel fjorton tyder på att i Ö2 är språket förenklat och ligger på en nivå klart under de medelvärden som anges hos Melin och Lange (1986:166).

4.2 Kulturella aspekter – städning av texten

På textnivå kan man observera att valet av översättningsstrategi, att fokusera på mottagaren av texten, har orsakat en del problem för berättelsen. Det handlar främst om karaktärernas inbördes relationer och om den logiska röda tråden i berättelsen. Uppdraget vid nyöversättningen var främst att rensa bort de etniskt diskriminerande kommentarerna om romerna och de negativt laddade beskrivningarna av dem som finns i Ö1, där de i analogi med KT kallas för zigenare (*gypsies*)¹ och beskrivs i allt annat än smickrande ordalag. Här följer ett exempel där Lennertson ersatt de stigmatiserande orden med något annat. I originalberättelsen letar Femgänget efter en romsk flicka när de träffar på ett läger med romer och stannar till där för att fråga efter flickan. I Ö2 träffar barnen istället på ett gäng ungdomar som tältar och grillar korv.

Exempel 1:

KT:

They came to a clearing where there was a little gypsy camp. Three rather dirty-looking caravans stood together, and a crowd of brown gypsy children were playing some sort of a game with a rope. Julian took a quick look at the caravans. All had their doors open.

‘No George here,’ he said in a low voice to the others. ‘I wish I knew exactly where to go! I suppose if we follow this broad pathway it would be best. After all, Jo’s caravan must have a fairly broad way to go on.’

‘Can’t we ask if anyone knows if Jo’s caravan is anywhere about?’ said Anne.

‘We don’t know her father’s name,’ said Julian.

‘But we could say it’s a caravan drawn by a horse called Blackie, and that a girl called Jo lives in it with her father,’ said Anne.

‘Yes. I’d forgotten the horse,’ said Julian. He went up to an old woman who was stirring something in a black pot over a fire of sticks. Julian thought she looked very like a witch. She peered up at him through tangled grey hair.

‘Can you tell me if there’s a caravan in the wood drawn by a horse called Blackie?’ he asked politely.

‘A girl called Jo lives in it with her father. We want to see her.’

The old woman blinked. She took an iron spoon out of the pot and waved it to the right.

‘Simmy’s gone down-away there,’ she said. ‘I never saw Jo this time – but the caravan door was shut so maybe she was inside. (Blyton, 1950:107-108)

Ö1:

Barnen kom till en liten röjning, där det låg ett zigenarläger. Tre ganska illa medfarna husvagnar stod i en klunga och en massa bruna zigenarungar lekte någonting med ett rep. Julian gav husvagnarna en hastig blick. Alla hade dörrarna öppna.

- Här finns ingen George, sade han med låg röst till de andra. Jag önskar jag visste precis hur vi skall gå. Men jag antar det är bäst, om vi följer den där breda skogsstigen. Jos husvagn måste ju ha ganska bred väg, om den skall kunna komma fram.

- Kan vi inte fråga någon om de känner till ifall Jos husvagn finns här i närheten, föreslog Anne.

¹ *Zigenare* är, som tidigare nämnts, en något problematisk översättning av ordet *gypsies*. Men det var det ord som användes om romer och även om det inte var den förolämpning det är idag så var det troligen ett nedsättande ord även när texten först översattes 1957.

- Vi vet ju inte vad hennes pappa heter, svarade Julian.
- Då kan vi säga att det är en vagn, som dras av en häst som heter Blackie och att en flicka som heter Jo bor i den tillsammans med sin pappa, tyckte Anne.
- Javisst. Hästen hade jag glömt, svarade Julian.
Pojken gick fram till en gammal kvinna som satt och rörde i en svart gryta över elden. Hon liknade väldigt mycket en trollkärning, tänkte Julian. Hon såg upp på honom genom sitt tovigga, gråa hår.
- Kan ni säga, om det finns en husvagn, som dras av en häst, som kallas Blackie, här i skogen? frågade han mycket artigt. Det skall bo en flicka som heter Jo i den tillsammans med sin pappa. Vi ville gärna träffa henne.
Gumman blinkade. Hon tog en järnsked ur grytan och viftade åt höger med den.
- Simmy åkte åt det där hållet, upplyste hon. Jag såg inte till Jo den här gången – men de hade dörren stängd, så hon fanns kanske inne i husvagnen. (Blyton, 1957:79-80)

Ö2:

Efter en stund kom de till en glänta. Några ungdomar hade rest sina tält där. De grillade korv och drack öl.

”Ingen George här”, sa Julian lågt till de andra. ”Jag önskar att jag visste vart vi skulle gå! Här går en bred stig. Det är bäst vi följer den. Campingvagnen kan inte köra mitt i skogen.”

”Kan vi inte fråga om nån har sett den?” frågade Anne.

”Vi vet ju inte vad Jos pappa heter”, sa Julian.

”Nej, men vi kan fråga efter en campingvagn som är dragen av en liten svart häst”, sa Anne. ”Och säga att det är en flicka och hennes pappa som har den.”

”Det har du rätt i”, sa Julian. Han gick fram till en flicka, som satt och grillade korv över en eld. Hon tittade på honom.

”Har du sett till en campingvagn som är dragen av en häst?” frågade han. ”Det bor en flicka som heter Jo och hennes pappa i den. Vi vill träffa henne.”

Flickan pekade åt höger.

”Samuel har givit sej iväg ditåt”, sa hon. ”Jag såg inte till Jo, men hon satt kanske inne i vagnen. (Blyton 1977:69-70)

Resultatet av omarbetningen i Ö2 orsakar ett visst brott i berättelsens logiska tråd, som åtminstone en känslig läsare stannar upp vid. Men det är också svårt att se hur man annars skulle kunna komma ifrån originalets romer. I KT och i Ö1 kan man förstå att barnen frågar efter en romsk flicka i ett läger med romer. Men i Ö2 finns inte samma logiska koppling mellan flickan som barnen letar efter och det sällskap som de stöter på. Visserligen har inte flickan presenterats i Ö2 som romsk, men eftersom beskrivningen av hur hon och pappan alltid har bott i husvagn och flyttat omkring är en viktig del av bokens handling så är den delen kvar och slutsatsen att det handlar om romer ligger nära till hands. Hur de tältande ungdomarna känner flickan och hennes pappa får vi inte veta, än mindre hur eller varför de lade märke till att husvagnen passerade mitt i natten eller hur Femgänget kom på idén att ställa frågan till korvgrillande ungdomar.

För att minska effekten av den här logiska kullerbyttan skulle man ha varit tvungen att göra ganska stora ingrepp i berättelsens karaktärer och även i deras inbördes relationer. En möjlighet skulle kunna ha varit att göra flickan till scout och låta Femgänget träffa på ett scoutläger. Då finns en logisk koppling, men det uppstår nya problem när scoutrörelsens ideal inte stämmer med flickans karaktär eftersom hon beskrivs som en vild pojkflicka med ibland litet tveksamma moraliska begrepp. För den uppmärksamme är även de engelska

klasskillnaderna mellan Femgänget och flickan uppenbara i originalberättelsen liksom de är fullt synliga i Ö1 men mer diffusa i Ö2. Klasskillnaderna mellan barnen är naturligtvis också något som man i Ö2 försöker rensa bort eftersom vi inte har samma självklara indelning i sociala klasser i Sverige.

Ett fenomen som finns i samtliga böcker och som kan vara svårt att förstå för svenska barn, eller åtminstone kanske kunde vara det på 1970-talet när nyöversättningen gjordes, är måltidsvanor och mat. I dagens multikulturella samhälle är det här nog mindre av ett problem än vad det på förlaget upplevdes som på 1970-talet före alla internationella TV-serier, utländska kanaler på TV och före Internet. I KT liksom i Ö1, som i det avseendet har följt originaltexten nära, äts det enligt brittiska vanor ägg, bacon, toast, te och liknande till frukost. Det äts lunch, dricks afternoon tea och äts kvällsmat som alla beskrivs utförligt och läsaren får ofta veta exakt vad som serverades och, när barnen äter ensamma, vilka eventuella vedermödor Anne hade med att få maten på bordet. I exempel 2 är måltider och mat som nämns understruket för att förenkla en jämförelse.

Exempel 2:

KT:

Soon they were all sitting round the tea-table at Kirrin Cottage, and their Aunt Fanny was handling round plates of her nicest scones and tea-cake. She was very pleased to see her nephews and niece again.

'Now George will be happy,' she said, smiling at the hungry four. 'She's been going about like a bear with a sore head the last week or two. Have another scone, Dick? Take two while you're about it.'

'Good idea,' said Dick, and helped himself. 'Nobody makes scones and cakes like you do, Aunt Fanny. Where's Uncle Quentin?'

'In his study,' said his aunt. 'He knows it's tea-time, and he's heard the bell, but I expect he's buried in something or other. I'll have to fetch him in a minute. I honestly believe he'd go without food all day long if I didn't go and drag him into the dining-room!'

[---]

...Do sit down and have some tea. And look, can't you say a word to welcome Julian, Dick and Anne?'

Uncle Quentin grunted and sat down. 'I didn't know they were coming,' he said, and helped himself to a scone. 'You might have told me, Fanny.'

'I told you three times yesterday and twice today,' said his wife.

[---]

'Woof,' said Timmy, sounding delighted. He thumped his tail on the floor. A fly came by his nose and he snapped at it. Uncle Quentin frowned.

'Have another scone, Father?' said George hurriedly. 'When are you and Mother going to Spain?'

(Blyton, 1950:15-18)

Ö1:

Snart satt allesammans bänkade runt tebordet på Kirrin Cottage. Faster Fanny skickade omkring fat med sina bästa scones och kakor. Hon tyckte det var väldigt roligt att se sin svågerns barn igen.

- Nu är George lycklig, sade hon och log mot de fyra hungriga barnen. På sista tiden har hon bara drällt omkring och varit på uruselt humör. Vill du inte ha ett scones till, Dick? Tag två, medan du är igång.

- Det var ingen dum idé, svarade pojken och plockade för sig. Det finns ingen människa på jorden som bakar scones och kakor som faster Fanny. Var håller farbror Quentin hus?'

- I arbetrummet. Han vet, att det är tedags, och han måste ha hört, när jag ringde, men han har väl grävt ner sig i någonting, svarade faster. Om en stund tar jag och hämtar honom. Ärligt talat, så tror jag han

skulle kunna gå utan mat hela dagen, ifall jag inte tvingade honom till matsalen.

[---]

...Sätt dig ner nu och tag dig en kopp te. Och nog kunde du väl säga åtminstone välkommen åt Julian, Dick och Anne.

Farbror Quentin grymtade och slog sig ner.

- Jag hade faktiskt inte en aning om att de skulle komma, sade han och tog sig ett scones. Det kunde du väl ha talat om för mig, Fanny.

- Jag nämnde det tre gånger för dig i går och två i dag, svarade hon.

[---]

- Voff svarade Timmy muntert. Han dunkade med svansen i golvet. En fluga kom just mitt framför nosen på honom, och han högg efter den. Farbror Quentin rynkade ögonbrynen.

- Vill du ha fler scones, pappa? frågade George raskt. När är det mamma och du ger er iväg till Spanien? (Blyton, 1957:9-11)

Ö2:

Snart satt allihop runt matbordet där faster Fanny dukat fram bullar och sockerkaka. Hon var glad att se sina syskonbarn igen.

"Nu är George glad", sa hon och log åt de hungriga barnen. "Hon har sett ut som en björn med huvudvärk hela veckan. Vill du ha en bulle till, Dick? Ta två medan du håller på."

"Ja tack", sa Dick och tog för sig. "Ingen bakar så goda bullar som du, faster Fanny. Var är farbror Quentin?"

"På sitt arbetsrum", sa faster Fanny. "Han vet att vi dricker te, för han hörde när jag ringde i klockan. Han är väl försjunken i några böcker. Jag får hämta honom om en stund. Han skulle kunna vara utan mat hela dagen om jag inte släpade honom till matbordet."

[---]

...Sätt dej och drick en kopp te. Ska du inte hälsa på Julian, Dick och Anne?"

Farbror Quentin grymtade och satte sig.

"Jag visste inte att dom skulle komma", sa han och tog en bulle. "Du borde ha talat om det för mej."

"Jag sa det tre gånger igår och två gånger idag", sa faster Fanny.

[---]

"Voff!" sa Tim förtjust. Han dunkade svansen i golvet. En fluga surrade framför nosen på honom och han snappade efter den. Farbror Quentin rynkade pannan.

"En bulle till, pappa?" frågade George kvickt. "När åker mamma och du till Spanien?" (Blyton,

1977:13-15)

I Ö2 har Lennérthson gjort ett försök att införa några svenskare måltidsvanor genom att låta barnen fika och äta bullar istället för scones. Hon har ibland även dragit ner något på de långa beskrivningarna av för svenska barn litet mer exotiska matvaror. Det är ett val av strategi som förmodligen var ett bra val och helt rätt i sitt sammanhang på 1970-talet men som känns mer onödigt att göra för dagens ungdomar, som redan från tidig ålder matas med utländska seder och bruk i olika media som TV, biofilm och Internet. Försvenskningen av måltiden till att de äter bullar fungerar ganska bra i sammanhanget. Vad som fungerar sämre är att de fortfarande kallar det för att de 'dricker te', vilket inte har lika stark koppling till svenska bullar som kaffe har, men te är en dryck som det verkar trovärdigt att såväl tonåringar som vuxna kan enas om.

Som exempel på hur valet av översättningsstrategi, valet att modernisera texten, påverkar inbördes relationer kan nämnas relationen mellan barnen, med Julian som ledare, och Joan (även kallad Joanna eller Johanna beroende på upplaga), den kvinna som bor i huset för att städa och laga mat. I exemplet nedan är själva beskrivningen av Joan/Johanna understruken, men hennes karaktär tecknas även genom den dialog som utspelar sig mellan henne och

barnen och därför finns en större bit text med. Ö1 ligger i det här stycket mycket nära originaltexten, har inte ändrat i relationerna och är därmed inte intressant att jämföra med.

Exempel 3:

KT:

They marched down the hall into the kitchen calling for Joan.

‘Now, you don’t need to tell me what you’ve come for,’ said Joan, the smiling, good-tempered cook. ‘And I don’t need to tell you this – the larder’s locked.’

‘Oh, Joan – what a mean thing to do!’ said Dick, and he tried the larder door. Sure enough, it was locked.

‘Mean or not, it’s the only thing to do when all four of you are around, to say nothing of that great hungry dog,’ said Joan, rolling out some pastry vigorously. ‘Why, last holidays I left a meat pie and half a tongue and a cherry tart and trifle sitting on the shelves for the next day’s meals – and when I came back from my half-day’s outing there wasn’t a thing to be seen.’

‘Well, we thought you’d left them there for our supper,’ said Julian, sounding quite hurt.

‘All right – but you won’t get the chance of thinking anything like that again,’ said Joan, firmly. (Blyton, 1950:21)

Ö2:

De marscherade ut i köket och ropade på Johanna.

”Ni behöver inte berätta vad ni vill”, sa Johanna. ”Och jag behöver inte säga något heller. Ni vet att skafferiet är låst.”

”Det var det elakaste!” utropade Dick.

”Elakt eller inte”, sa Johanna. ”Det är det enda raka, när man har både er och den där hungriga hunden i huset. Förra gången jag var ensam med er, hade jag ställt en köttgryta och en stor rabarberpaj i skafferiet, som vi skulle ha dan därpå. Men när jag kom tillbaka nästa morgon, var det tomt som i en öken där.”

Johanna var en godmodig dam från Kirrin, som brukade hjälpa faster Fanny med städning och matlagning. Hon tog hand om huset när Fem-gänget var ensamma.

”Vi trodde det var vår kvällsmat”, sa Julian.

”För all del. Men ni ska inte få göra om det”, sa Johanna bestämt. (Blyton, 1977:17)

I KT är Joan en kokerska anställd av familjen och man kan därför förstå att hon känner ett slags anställningsförhållande även gentemot barnen. När Julian en bit in i berättelsen fattar beslut om att barnen själva ska försöka befria George, som blivit kidnappad, protesterar inte Joan utan hon rättar sig efter pojkens beslut att inte kontakta polisen. Det engelska klassamhället spelar in här, eftersom kokerskan på den tiden självklart tillhörde arbetarklassen och barnen en högre samhällsklass, och det finns en viss logik i att hon inte vågar gå emot sin arbetsgivares familj. Klasskillnaden mellan Joan och barnen syns tydligast i titlätet dem emellan. Barnen kallar henne ’Joan’ medan hon ofta svarar med ’Master Julian’, ’Master George’ och liknande. Eftersom det numera är mer ovanligt att barn växer upp med en kokerska eller hushållerska anställd i familjen kan svenska barn ha svårt att förstå kokerskans förhållande till barnen och därför är det logiskt att vid modernisering av texten förändra relationen till att Joan istället är en kvinna från byn som bor i huset för att hjälpa till med att passa barnen när föräldrarna är bortresta. Vad som blir problematiskt i berättelsen när nu den moderna kvinnan Johanna är någon som föräldrarna bett hjälpa till med att passa barnen, är varför hon låter Julian bestämma att de inte ska kontakta polisen när ett av barnen blivit

kidnappat. Julians ledarroll för hela sällskapet, inklusive den vuxna kvinnan, är logiskt endast om där finns ett anställningsförhållande och/eller det engelska klassamhället är inblandat. Förflyttar man bokens handling till en mer modern tid utan sådana klasskillnader blir det svårare att förklara varför den vuxna kvinnan som skulle passa barnen utan att protestera låter en tonåring själv fatta viktiga beslut och sedan rättar sig efter vad han beslutar.

4.3 Språkförenkling och förkortning av texten

En språklig anpassning till den målgrupp man skriver för kan vara lämplig att göra. Göte Klingberg talar om olika grader av språklig anpassning och om hur viktigt det är att bevara den grad av anpassning som författaren av boken har gjort. "In order to adapt to the capacities of the intended readers, the author of the source text may have limited the vocabulary, tried to keep the sentences short, preferred verbs to nouns, avoided metaphors, etc" (Klingberg 1986:63). I nyöversättningen av *Fem går i fällan* ingick det i instruktionerna att anpassa texten till målgruppen och i den processen har texten förändrats och förkortats. Vilken sorts element det är som försvunnit eller förändrats i texten vid förkortningen varierar, men generellt sett är de av typen inre monolog, karaktärernas funderingar och kommentarer om olika händelser, om andra karaktärer och om miljön, samt delar av längre beskrivningar. Sådana element är inte av betydelse för handlingen men de har ofta funktionen av att förtydliga bilden av miljön, tidsepoken eller karaktärerna.

Det finns exempel på att Lennerthson, trots att hon gjort en avsevärd förkortning av texten i Ö2, verkligen har ansträngt sig för att få med alla tematiska element från originaltexten. När fyra meningar har blivit till en enda har texten kortats med ungefär trettiofem (35) procent från 31 ord i KT till 20 ord i Ö2. För att klara av det har Lennerthson gjort såväl transformationer (omflyttningar av meningens olika satsdelar), satsgradssänkningar (från huvudsats till bisats eller ibland till ett enda ord), utbyte av ord. Hon har sedan på olika sätt kompenserat i språket för förlusten av satser, satsdelar eller ord.

Exempel 4:

Mening nummer	KT	Ö1	Ö2
1	They came to the wood.	De nådde fram till skogen.	
2 och 3	'It's a proper wood,' said Anne. 'Nothing but trees and trees and trees.'	- Det är en riktig skog, sade Anne. Ingenting annat än träd, träd, träd.	"Det här är en riktig skog", sa Anne när de kommit in bland de höga träden som växte tätt, tätt.
4	I should think it gets very thick in the middle – like a forest.'	Jag skulle tro, att den är väldigt tät längst inne.	

(Blyton, 1950: 107; Blyton, 1957: 79; Blyton, 1977: 69)

I exempel 4 ser man tydligt hur Ö1 ligger mycket nära originalet såväl i ordval som i struktur. I Ö2 är texten förtätad och förkortad till endast en mening som dock är delad i två element, en kommentar från Anne och en beskrivning.

Den här delen av meningen i Ö2 är en kombination av elementen i mening 1, 3 och 4:

när de kommit in bland de höga träden som växte tätt, tätt.

Mening nummer ett är struken i Ö2 men motsvaras av "när de kommit in bland de höga träden" (i fetstil) och man skulle kunna kalla det för en satsgradssänkning. Mening nummer två är likartad i KT och Ö1 men har i Ö2 utökats med olika slags ersättningar och kompensationer för mening ett, tre och fyra. Kommentaren om bara träd, mening nummer tre, försvinner men kompenseras i Ö2s ordval – "bland de höga träden" (understruket) istället för *skogen* – och blir därigenom en annan generaliseringsnivå, en lägre grad av generalisering jämfört med ordet *skog*, vilket i såväl KT som i Ö1 är en egen grafisk mening, om än en ofullständig sådan. Upprepningen av ordet *tätt* blir en slags kompensation för den försvunna bestämningen till ordet *skog* (träd, träd, träd), men samtidigt är det bestämningen "som växte tätt, tätt" (kursiverat) vad som blivit kvar av mening nummer fyra, ursprungligen en kommentar gjord av Anne om skogens karaktär.

Om det är förkortning av texten som är syftet med förändringen så har Lennerthson ändå lyckats få med de flesta av de tematiska elementen även i den förkortade och förtätade texten, men effekten på läsaren är en helt annan. När man förändrar Annes kommentar till en mer neutral beskrivning förlorar man också något. I Ö1 och KT är det endast det första delen av

meningen som är neutralt beskrivande, resten är en kommentar, en fundering, av Anne som förmedlar en del av hennes karaktär.

I exempel 5 har Anne just vaknat och upptäckt att Georges säng är tom. Hon är ensam på rummet så även om texten markeras med citationstecken likt en dialog så är det i själva verket en monolog, eller något som Anne tänker och om hon säger det högt eller inte framgår inte. För att sammanhanget ska bli klarare har jag tagit med en längre bit text, men det är endast nummerade meningar som exemplet avser och det är de fyra meningarna som analyseras och diskuteras.

Exempel 5:

Mening nummer	KT	Ö1	Ö2
	Anne sat up, yawning.	Anne satte sig upp och gäspade.	Anne satte sig upp och gäspade.
	Her eyes went to George's bed.	Så vände hon blicken mot Georges säng.	Hon tittade på Georges säng.
	It was empty.	Den var tom.	Den var tom.
	More than that, it was all neat and tidy, as if it had just been made!	Och vad mera var – den var alldeles slät och snygg, precis som om den varit nybäddad.	Den var dessutom bäddad!
	'Well!' said Anne in astonishment.	- Vad nu då? sade Anne häpen.	"Nej, nu!" sa Anne förvånad.
	'George is up already, and has even made her bed.'	Är George redan uppe och har bäddat?	"Har George redan gått upp och bäddat sängen.
1	She <i>might</i> have waked me, and I could have gone out with her.	Men nog <i>kunde</i> hon väl ha väckt mig, så vi hade fått gå ut tillsammans.	Hon kunde väl ha väckt mej.
2	It's such a lovely day.	Det är en så härlig dag.	Det är så vackert väder idag.
3	I suppose she's taken Timmy for an early morning walk, like she sometimes does.'	Jag skulle tro, att hon tagit med sig Tim på morgonpromenad som hon brukar göra ibland.	Hon kanske har gått ut med Tim på en morgonpromenad."
	Anne slipped into her bathing costume and ran to join the boys.	Anne satte på sig baddräkten och sprang in till pojkarna.	Anne tog på sig baddräkten och sprang in till pojkarna.
	They went downstairs together, their bare feet padding on the carpet.	De gick tillsammans nedför trappan, och deras bara fötter tassade mot mattan.	De gick ner tillsammans barfota på den mjuka mattan.
	'George has gone out already,' said Anne.	- George har redan gått ut, meddelade Anne.	"George har redan gått ut", sa Anne.

(Blyton, 1950: 62; Blyton, 1957: 45; Blyton, 1977: 42)

Önsketänkandet i mening nummer ett, vad som kunde ha hänt om George hade väckt Anne, har försvunnit i Ö2. En fundering, en slags inre monolog, som inte har betydelse för handlingen har strukits och texten kanske blir mer lättläst, men läsaren får mindre information om karaktären Anne och vad hon funderar på. Den andra meningen är tämligen lika i alla tre texterna. I den tredje meningen i exemplet har osäkerhetsfaktorn behållits men förändrats när

”I suppose”, i Ö1 ”jag skulle tro”, genom vad man kan kalla en satsgradsänkning blivit till ett enda ord, ordet *kanske*. Slutet av meningen har strukits i Ö2 och därigenom berövas läsaren en uppgift om karaktären George och vad hon har för vana att göra.

Exempel 6 är urklipp ur berättelsen precis när hushållerskan Joan kommer in från köket med barnens frukost och ställer fram den på bordet.

Exempel 6:

KT	Ö1	Ö2
There you are now – there’s a fine breakfast for you – sausages and tomatoes and fried eggs!’	Här har ni – det är en ordentlig frukost – korv, tomater och stekta ägg.	Ja, här har ni. Korv och ägg, var så goda.”
‘O-o-o-o-h, lovely,’ said Anne.’	- O-o-o! Vad härligt! utbrast Anne.	
‘And you’ve done the sausages just how I like them, Joan – all bursting their skins.	Och Joan har fått korven precis som jag vill ha den – skinnet har spruckit på allesammans.	

(Blyton, 1950: 63-64; Blyton, 1957: 46; Blyton, 1977: 43)

Här ser vi tydligt hur en borttagning av Annes kommentarer kortar ner texten utan att påverka handlingen, men hur den samtidigt berövar oss kunskap om karaktären Anne. Hennes kommentarer tillför ingenting till handlingen och de för den heller inte framåt, men hennes ord ger oss en bild av vem karaktären Anne är. Att notera är att även Ö1, där uttalandet i sig bevarats, frångår det engelska originalet på så sätt att Annes uttalande blir tvetydigt och det blir oklart vem det är som Anne riktar sig till med sin kommentar. Det kan vara både ett slags artighetstilltal att använda förnamnet istället för att säga *du* till kokerskan, vilket enligt sammanhanget borde vara fallet, men det kan också förstås som en kommentar riktad till de andra barnen. På engelska finns ingen oklarhet – Anne talar till Joan och berömmar henne för hennes kokkonst.

I exempel 7 ser vi en tydlig grafisk skillnad mellan rutorna i tabellen och skillnaden speglas i antalet ord i hela texterna Ö1, KT och Ö2.

Exempel 7:

KT	Ö1	Ö2
‘Who’s Jake?’ asked Julian, most astonished at all this.	- Vem är Jake då? frågade Julian, som var mycket förvånad över allt detta.	”Vem är Jack?” frågade Julian.

(Blyton, 1950: 67; Blyton, 1957: 48; Blyton, 1977: 45)

Ö1 ligger i det här exemplet så nära KT som det är möjligt enligt de svenska skrivreglerna. Men idag är vårt språk så fullt av anglicismer att det kanske skulle kunna accepteras att lägga sig ännu närmare KT: "...frågade Julian, mycket förvånad över det hela". I Ö2 har kommentaren om hur Julian kände sig strukits. Språket blir rakare och mer lättläst när en beskriven känsla stryks ur texten men det blir också en mer färglös text som ställer högre krav på att läsaren själv utan författarens hjälp ska kunna föreställa sig hur karaktärerna kände sig i olika situationer. Effekten på texten blir att det känns som mer action, händelseinriktat, eftersom händelsekedjan inte bryts av beskrivande ord.

En mer diskret förändring av texten har skett i exempel 8 – här är den stora skillnaden mellan Ö1 och Ö2, liksom mellan KT och Ö2, valet av ord och de associationer som de ger.

Exempel 8:

KT	Ö1	Ö2
ANNE woke up in the night, feeling thirsty.	På natten vaknade Anne och kände sig törstig.	Anne vaknade mitt i natten och var törstig.

(Blyton, 1950: 62; Blyton, 1957: 45; Blyton, 1977: 42)

Slutet av meningen i KT är ett exempel på när engelskan utan problem samordnar två satser (en huvudsats och en bisats) med ett kommatecken medan svenskan är tvingad till andra lösningar och där båda de svenska översättarna har valt att sätta in ett *och*. Vi ser också ett exempel på hur Ö2 genom ett annorlunda ordval jämfört med Ö1 får en text som är mer handlingsinriktad och därför inte ger plats för hur någon kände sig – här var Anne törstig medan såväl KT som Ö1 beskriver en känsla av törst. När känslor beskrivs får vi en text med bättre bild av de olika karaktärerna. I Ö2 beskrivs ett skeende, vilket förändrar det intryck som texten ger till att bli mer actionbetonat när det hela tiden händer något.

I exempel 9 visar tabellen att det är en markant skillnad mellan Ö1 och Ö2. Det är stora skillnader i ordval och antal ord mellan KT och Ö2, men det finns även små skillnader mellan KT och Ö1.

Exempel 9:

Mening nummer	KT	Ö1	Ö2
1	Her eyes went to George's bed.	Så vände hon blicken mot Georges säng.	Hon tittade på Georges säng.
2	It was empty.	Den var tom.	Den var tom.
3	More than that, it was all neat and tidy, as if it had just been made!	Och vad mera var – den var alldeles slät och snygg, precis som om den varit nybäddad.	Den var dessutom bäddad!

(Blyton, 1950: 62; Blyton, 1957: 45; Blyton, 1977: 42)

Här ser vi hur ett utbytt subjekt och strykningar av beskrivningar som inte är nödvändiga för handlingen förändrar textens intryck till en mer handlingsinriktad struktur. I den första meningen i KT är subjektet "her eyes", det är hennes ögon som vänds mot sängen. Ö1 har försökt bevara den strukturen genom att använda uttrycket "vända blicken mot", vilket får en liknande effekt utan att man får med sig engelskans förkärlek för besjälning, att låta själlösa eller döda ting stå som subjekt (om man nu kan säga att någons ögon inte har själ, men de är inte levande i den bemärkelsen att de har en egen vilja). I Ö2 blir det mer rakt på sak, ingen omskrivning av vad som sker och inget subjekt utan egen vilja. Här "tittade" hon på sängen.

Den stora skillnaden mellan de båda översättningarna finner vi i den sista meningen i tabellen. Här har uttrycket "more than that" på engelska, i Ö1 bevarat i "och vad mera var", blivit förkortat till *dessutom*. Fortsättningsvis har beskrivningen av hur sängen såg ut – "it was all neat and tidy" respektive "den var alldeles slät och snygg" – helt uteslutits från Ö2. Den osäkerhetsfaktor som förmedlas i KT och i Ö1 genom att använda uttrycket "as if it had just been made" respektive "precis som om den varit nybäddad" har även den försvunnit och blivit till en visshet i uttrycket "den var [-] bäddad". Effekten av den här textförkortningen är ett intryck av actionbetonad berättelse som inte har plats för någon osäkerhet eller fundering. Hur stor förkortningen är kan man se om man ställer upp antalet ord i en tabell och jämför med de siffror som Melin och Lange presenterar.

Tabell 4: Antal ord per mening i exempel nios tre meningar

KT	Ö1	Ö2
6	7	5
3	3	3
16	16	4

I tabell 4 ser man tydligt hur KT och Ö1 ligger nära i meningslängd medan Ö2 har mycket korta meningar som klart understiger det medelvärde på tolv ord per mening som Melin och Lange nämner (1986:166).

Även i exempel 10 är det en markant skillnad mellan Ö1 och Ö2 även om båda översättarna har valt att dela upp engelskans långa mening i två. Satserna i KT är staplade med hjälp av ett kommatecken och annan samordning saknas, något som inte låter sig göras lika smidigt på svenska om man dessutom vill vara tydlig för att texten riktar sig till unga läsare som kanske inte alltid har så stor läsvana.

Exempel 10:

KT	Ö1	Ö2
'Lovely!' said Anne, when they came out again, the drops of sea-water running down their bodies and glistening in the early morning sun.	- Härligt! sade Anne, när de kom upp igen. Droppar av havsvatten rann nedför deras kroppar och glittrade i den tidiga morgonsolen.	"Härligt!" sa Anne när de kom upp igen. Vattnet rann av deras nybadade kroppar.

Vid jämförelse lägger jag ihop de två meningarna i Ö1 respektive de två i Ö2 och jämför resultatet med KT:s 23 ord långa mening. Resultatet blir 21 för Ö1 och 14 för Ö2.

Förkortningen i Ö2 innebär att läsaren berövas såväl kunskap, i det här fallet kunskap om miljö och tid, som en poetisk utbrodering av texten. Vilken tid på dagen det är och var barnen befinner sig är visserligen något som framgår tidigare i texten men som Blyton på det här stället valt att brodera ut och förtydliga genom en målande beskrivning. Ö1 har bevarat den poetiska biten när "droppar av havsvatten" inte bara rinner efter badet utan också "glittrade i den tidiga morgonsolen". Ö2 har inte missat något av handlingen, men det poetiska elementet med glittrande droppar av havsvatten är försvunnet och har blivit till *vatten* respektive strukits.

Språkförenklingarna i Ö2 har förändrat källtextens struktur, dess matrisnorm. Med hjälp av förändringar i meningsbyggnaden, satsgradssänkningar, transformationer och till viss del förändringar på ordnivå har texten gjorts mer lättillgänglig och handlingsinriktad. Det verkar ha varit en genomgående strategi hos Lennérthson för att anpassa texten till de unga läsarna och det är en av anledningarna till att resultatet blev en förkortning av texten trots att det inte uttryckligen ingick i instruktionerna att förkorta texten. Generellt kan man säga att det som lämnats kvar är de element som för handlingen framåt, vilket ger ett intryck av mer action, att det hela tiden händer något. Det är också helt i enlighet med de anvisningar för att skriva

lättläst litteratur för personer med lässvårigheter som Josefin Rosén sammanfattar i sin magisteruppsats *Lätt att läsa svår att lägga ifrån sig* (Lunds universitet, 2011) där hon nämner korta enkla meningar med enkel syntax, långa satsdelar i slutet av meningen för att undvika vänstertunga meningar (meningar med långa inledningar innan läsaren får reda på sammanhanget) och en spännande intrig som läsaren kan känna igen sig i. Dessa drag syns tydligt i Ö2 där texten förkortas och förändras i förhållande till KT för att anpassas till målgruppen.

4.4 Några andra förändringar i texten som observerats

Analys på ordnivå är svårare att göra när man ställt upp meningarna i tabellform och sett att många meningar saknar motsvarighet i någon av texterna. De förändringar som trots allt hittats är främst namnskick och utbyte av ord som har skiftat i betydelse sedan texten skrevs. Namnen på barnen är naturligtvis inte förändrade. Det är endast hunden Timothy som i original oftare fick behålla det längre namnet men i modernare upplagor både på engelska och på svenska ofta förkortas till Tim. Däremot finns det såväl i den undersökta boken som i bokserien som helhet exempel på att karaktärer i Femgängets omgivning byter namn och/eller relation.

En svårighet vid översättningen av serien som helhet har bland annat varit att översätta *uncle* och *aunt* korrekt. Inte ens Blyton själv har varit helt konsekvent i sin beskrivning av sina huvudpersoners inbördes släktskap, men att de tre syskonen är kusiner med George är klart. Frågan är huruvida det är syskonens *aunt* eller *uncle* som är släkt med deras mamma eller pappa, uppgifterna om det varierar mellan böckerna. Kokerskan Joan har också fått byta namn i båda språkens moderna upplagor: på engelska har hon blivit Joanna och på svenska Johanna. Även en del orter har fått byta namn i förståelsens och lästhetens tecken. *Ravens wood* och byn *Raven* har blivit till *Kråkskogen* och *Kråkbyn*, namn som jag personligen tycker känns litet konstgjorda och konstruerade men eftersom det i texten nämns de kråkor som eventuellt bor eller inte bor i skogen är det inte möjligt för översättaren att skifta till något mer svenskklingande namn.

4.5 Sammanfattning/slutsats av undersökningen

Vid symposiet om skönlitterär nyöversättning på Växjö universitet hösten 2011 verkar man ha kommit fram till att trenden är att nyöversättningar generellt ligger mycket närmare källtexten än vad de första översättningarna av ett verk gör, att de är mer författartrogna. En intressant

synpunkt eftersom den text som undersöks här har råkat ut för det motsatta – nyöversättningen ligger betydligt längre från originaltexten än vad den första översättningen gör. Nu är nyöversättningen gjord på 1970-talet, men jag har svårt att tro att det var någon trend inom skönlitterär översättning som påverkade resultatet, snarare textens status som ren förbrukningsvara.

Att förkorta och anpassa en text som i det här fallet har gjorts är en balansgång på smal spång när man ska avgöra vad som ska bevaras av ursprungstexten och vad som ska försvenskas så att de unga svenska läsarna ska kunna identifiera sig med boken. I just det här fallet har anpassningarna till svenskare förhållanden gjort att handlingen delvis blivit förflyttad till ett slags ingenmansland – varken tid eller plats går ibland att fastställa eftersom vissa element är förändrade och andra mer svårpassade element är kvar. Den positiva sidan med det är att man kommer ifrån originaltextens stereotypa människobeskrivningar och etniskt diskriminerande beskrivningar av utsatta minoritetsgrupper. Nackdelen är att det ibland uppstår vad jag har kallat för avbrott i berättelsens logik. Dessutom är en del av de anpassningar som var moderna och logiska på 1970-talet inte längre lika logiska idag när bland annat teknologins utveckling gör att såväl originaluppgifterna som förändringarna i nyöversättningen kan bli svåra att begripa för dagens unga läsare, om man nu skulle förflytta handlingen till 2012. De försvenskningar av vad barnen äter som gjorts i berättelsen kanske var något som kändes nödvändigt på 1970-talet, men i dagens multikulturella samhälle där svenska barn ibland har bättre uppfattning om engelska och amerikanska kulturer än vad de har om sin egen svenska kan det kännas litet onödigt.

Berättelsens karaktär förändras när poetiska omskrivningar försvinner i lästlathetens tecken. Det är också svårare att placera berättelsen i tid och rum ju färre beskrivningar som finns – berättelsen hamnar i något slags ingenmansland som hade kunnat finnas var som helst och försiggå under vilken tidsperiod som helst.

5.1 Avslutande diskussion

Lefevere kallar i sin bok *Translation, Rewriting, & the Manipulation of Literary Fame* (1992) översättning för omskrivning och manipulation av text, men han avser då inte att kritisera översättaren utan endast att försöka förklara de processer som en text genomgår vid bearbetning. Vidare menar han att översatta texter ibland blir kända för egenskaper som inte fanns i källtexten utan är en produkt av översättning, bearbetning eller sammanställning av

texten. När jag tänker på strykningarna i Selma Lagerlöfs *Nils Holgerssons resa* i den första franska översättningen (intervjun med Olof Eriksson) eller tittar på analysen av vad som hänt med den här texten kan jag inte annat än att hålla med honom.

Enid Blytons text *Fem går i fällan* har i och med modernisering och ”tvättning” förändrats genomgripande på många olika plan och alla aspekter har inte tagits upp här utan endast några få perspektiv har kunnat undersökas. Att boken tillhör genren lågprestigelitteratur syns tydligt eftersom ingen ens hade kommit på idén att behandla en nobelpristagares text på liknande sätt. Det är tydligt att när en text klassas som lågprestigelitteratur respekteras vare sig källtextens matris, författarens ordval eller ens beskrivningarna av miljö och karaktärer. Förändringarna i syfte att modernisera och anpassa texten till moderna unga läsare får omfattande konsekvenser på textnivå. Den kulturella kontexten förändras när texten ska ”städas” ren från etniskt diskriminerande beskrivningar och det får långtgående konsekvenser för berättelsens logiska röda tråd. Med hjälp av LIX kan man konstatera att förändringarna inte bara innebär en förkortning av texten som sådan utan även en språklig förändring till en mer lästläst text med kortare meningar och färre antal långa ord.

Språkförenklingen har påverkat textens kvalitet när bland annat målande och poetiska beskrivningar har tagits bort. På ordnivå är det svårare att bedöma de förändringar som hittats i texten. Personnamnen har bytts ut i moderna upplagor för att barn och ungdomar lättare ska kunna identifiera sig med bokens karaktärer. Texten är inte längre trogen författarens originaltext, men jag kan inte se hur namn som unga läsare lättare identifierar sig med egentligen skulle kunna påverka texten, åtminstone inte i negativ riktning. Ortsnamn är alltid problematiskt när det refereras till deras betydelse – om man ska behålla originalet eller byta ut det mot i målspråket mer gångbara namn måste avgöras i fråga om varje text. I det här fallet anser jag att den viktigaste aspekten är konsekvens, att välja en översättningsstrategi och sedan använda den i hela bokserien, något jag har en känsla av att Lennerthson gjort men som jag inte har haft möjlighet att undersöka i den här uppsatsen eftersom jag inte har tillgång till tillräcklig mängd källtextmaterial.

På många sätt kan man säga att även den moderniserade texten nu är föråldrad. Om man skulle göra ännu en modernisering och förflytta handlingen till modern tid (2012) skulle dagens barn i flera av situationerna fråga sig varför ingen slog upp något på internet, tog upp sin mobiltelefon och ringde eller varför inte föräldrarnas flyg gick att spåra. En anda av vördnad för den nya tekniken är tydlig i texten, men det är vördnad för teknik såsom telefoni, bilar och annat som är självklart för dagens unga läsare. Det gör att en anpassning till modern

tid skulle kräva ytterligare stora ingrepp i texten såväl som i relationerna mellan karaktärerna för att fullständigt förflytta den till modern tid, vilket stödjer Elisabeth Tegelbergs slutsatser i artikeln *Ingen översättning är odödlig* (2009) om att varje översättning är förankrad i sin egen tid.

5.2 Några personliga kommentarer och reflektioner om undersökningen

Man kan fråga sig hur länge berättelserna kommer att leva vidare. Kommer de att dö ut när de generationer som är uppväxta med de första översättningarna slutar att påverka sina barn till att läsa dem? Jag är starkt tveksam till om en kraftig modernisering av texten skulle fungera, förutom att det är ett så stort arbete att lägga ner att det troligen är både enklare och billigare att skriva helt nya böcker och ge ut. Men om man nu skulle välja att ge ut Femböckerna ännu en gång anser jag att man bör trycka om den första svenska översättningen, den som ligger närmast originalet, och sedan låta någon skriva ett förklarande förord. Men med tanke på den åldersgrupp som verkar ha störst intresse för dessa böcker går det kanske lika bra med utgivning på originalspråk. Enligt den bibliotekarie jag talade med på Västra Frölunda bibliotek är det inte barnen som efterfrågar Enid Blytons böcker utan deras föräldrar.

Slutligen vill jag påpeka att trots den kritik jag framfört mot moderniseringen av texten och vad som hänt med den har stor respekt för Kerstin Lennerthsons arbete med böckerna och att jag anser att hon gjort ett bra jobb med texten. Dels har hon gjort just det som hon anlitas att göra – moderniserat och fått bort de diskriminerande beskrivningarna – dels så anser jag att en fullständig omlokalisering av texten är ett så omfattande arbete att man istället bör överväga att skriva nya berättelser.

Enid Blyton tror jag heller inte hade för avsikt att etniskt diskriminera vare sig romer eller andra folkgrupper, utan hon var endast ett barn av sin tid. Det kan man i och för sig också kalla för att vara rasistisk, men i så fall var hon inte ensam – de åsikter som skiner igenom när hon väljer sina skurkar bland romer och andra som på den tiden levde utanför samhället var något som var allmänt accepterat på den tiden. Jag anklagar alltså inte Enid Blyton för rasism utan endast för att vara en produkt av sin tid. Hon ville skriva spännande lättlästa berättelser för barn och ungdomar och göra det lätt för de unga läsarna att urskilja berättelsens bovar. Jag tar avstånd från de etniskt diskriminerande värderingar som finns i berättelsen, men jag försvarar deras rätt att finnas i berättelsen eftersom jag inte ser någon anledning till att dölja att det är värderingar som en gång i tiden var allmänt utbredda i såväl det engelska som det svenska samhället.

Källor

Primärkällor:

Blyton, Enid, 1950: *Five Fall into Adventure*, Hodder & Stoughton, London

Blyton, Enid, 1957: *Fem går i fällan*, Rabén & Sjögren, Stockholm

Blyton, Enid, 1980: *Fem går i fällan*, Rabén & Sjögren, Stockholm, andra tryckningen (1:a tr 1974)

Uppsatser och artiklar:

Ljungström, Elisabeth, Sunestam, Elisabeth, Wallenbeck, Kristina, 1972: *ENID BLYTONS FEM-BÖCKER Roller – Handlingsstrukturer – Rekvisita*

Påbyggnadsuppsats behandlad på seminarium för docent Bo Bennich-Björkman, ht 1972. Publicerad i: *Litteratur och samhälle*. Projektet Barn och ungdomslitteratur i Sverige, nr 1 1976, årgång 12. Redaktion: Vivi Edström & Lars Furuland (ISSN 0678-6889)

Mählqvist, Stefan, 1992: *Barnboken i brännpunkten*, Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet, I: *Litteratur och samhälle* 1992:1

Rosén, Josefin, 2011: *Lätt att läsa svår att lägga ifrån sig*, magisteruppsats på översättarutbildningen på Lunds universitet, vårterminen 2011

Tillgänglig:

<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=1977652&fileOid=1977653> (2012-08-07)

Tegelberg, Elisabeth, 2009: *Ingen översättning är odödlig*, artikel i SvD, 18 maj 2009

Tillgänglig:

http://www.svd.se/kultur/understrecket/ingen-oversattning-ar-ododlig_2904209.svd (2012-05-09)

Litteratur:

Klingberg, Göte, 1986: *Children's fiction in the hands of the translators*, CWK Gleerup (Liber), Malmö

Lefevere, André, 1992: *Translation, Rewriting & the Manipulation of Literary Fame*, Routledge, London

Lindqvist, Yvonne, 2005: *Högt och lågt i skönlitterär översättning till svenska*, Hallgren och Fallgren Studieförlag AB, Uppsala

Melin, Lars och Lange, Sven, 2000, 3:e uppl.: *Att analysera text*, Studentlitteratur, Lund

Elektroniska källor:

Libris sida med uppgifter om titeln *Fem går i fällan* av Enid Blyton:

<http://libris.kb.se/hitlist?d=libris&q=fem+g%c3%a5r+i+f%c3%a4llan&f=simp&spell=true&hist=true&p=1> (2012-07-16)

LIX, sida för att räkna ut läsbarhetsindex men som även ger faktauppgifter om texten:

<http://www.lix.se>

Linnéuniversitetets hemsida, intervju publicerad 25 okt 2011

<http://lnu.se/institutioner/institutionen-for-sprak-och-litteratur/1.56674/symposium-om-litterar-nyoversattning> (2012-05-09)

Svenska Wikipedias sida om Enid Blyton:

http://sv.wikipedia.org/wiki/Enid_Blyton (2012-07-16)

Enid Blyton sällskapets officiella hemsida:

<http://www.enidblytonsociety.co.uk> (2012-07-16)

google.se (2012-08-14)

Bilagor

Bilaga 1 – textutdrag i tabellform ca 200 ord från kapitel åtta

Bilaga 1 - textutdrag i tabellform ca 400 ord från kapitel åtta

Här är ett exempel på hur texterna ställts upp i tabellform för att lättare kunna studeras parallellt. Detta är ett utdrag på ca 400 ord (mätt i KT) från kapitel åtta, där man tydligt kan se skillnaderna mellan de tre texterna.

KT	Ö1	Ö2
'Where did you get <i>that</i> bruise?' he said, touching it lightly.	- När fick du det där blåmärket? frågade han och rörde helt lätt vid det.	"Var har du fått den där blåtiran?" frågade han och kände lätt på den.
'That was my dad,' said Jo'	- Det var pappa, sade Jo.	"Av pappa", sa Jo.
'He's gone off and left me – taken the caravan and all!	Han har gett sig av nu och lämnat mig kvar – tagit med sig husvagnen och allt.	"Han har åkt sin väg och lämnat mej kvar. Han tog campingvagnen med sej.
I wanted to go, too; but he wouldn't let me into the caravan.	Jag ville också följa med, men han lät mig inte få komma in i husvagnen.	Jag ville följa med, men han släppte inte in mej.
And when I hammered at the door, he came out and pushed me down the steps.	Och sedan när jag började banka på dörren, kom han ut och knuffade mig nerför trappan.	När jag bultade på dörren knuffade han till mej.
That's when I got this bruise – and I've got another on my leg, too.'	Det var då jag fick blåmärket. Jag har ett till på benet.	Det var då jag fick det här blåmärket. Jag har ett på benet också."
Dick and Julian listened in horror.	Julian och Dick lyssnade bestörta.	Julian och Dick lyssnade förskräckta.
What kind of a life was this that Jo had to live?	Vilket liv den arma Jo måste föra!	Stackars Jo, vilket liv!
The boys sat down on the beach, and Dick pulled Jo down between them.	Pojkarna satte sig på stranden, och Dick drog ner Jo mellan dem.	Pojkarna satte sig på stranden och Dick drog ner Jo mellan dem.
'But surely your father is coming back?' asked Julian.	- Men nog kommer väl din pappa tillbaka alltid? sade Julian.	"Men din pappa kommer väl tillbaka?" sa Julian.
'Is the caravan your only home?'	Husvagnen – är det ditt enda hem?	"Har ni ingen annanstans att bo än i campingvagnen?"
'Yes,' said Jo. 'I've never had another home.	- Ja. Jag har aldrig haft något annat hem, svarade Jo.	"Nej", sa Jo. "Jag har aldrig bott någon annanstans.
We've always lived in a caravan.	Vi har alltid bott i husvagn.	Vi har alltid bott i den.
Mum did, too, when she was alive.	Det gjorde mamma också, när hon levde.	När mamma levde med.
Things were better then.	Fast då var allting mycket bättre.	Men det var bättre då.

KT	Ö1	Ö2
But this is the first time Dad's gone off without me.'	Det här är första gången som pappa har gett sig av utan mig.	Det här är första gången pappa har stuckit och lämnat mej."
'But – how are you going to live?' asked Dick.	- Men – hur skall du kunna klara dig? frågade Dick.	"Hur ska du göra nu?" frågade Dick.
'Dad said Jake would give me money to buy food,' said Jo.	- Pappa sa, att Jake skulle ge mig pengar till mat, svarade Jo.	"Pappa sa att jag skulle få pengar till mat av Jack", sa Jo.
'But only if I do what he tells me.	Men bara om jag gör som han säger.	"Men bara om jag gör som han säger till mej.
I don't like Jake.	Jag tycker inte om Jake.	Jag gillar inte Jack.
He's mean.'	Han är elak.	Han är elak."
'Jake's a gypsy fellow. He knows my father,' said Jo.	- Jake är tattare, och han känner min pappa, svarade flickan.	"En kompis till pappa.
'He's always turning up for a day or two, and going away again.	Då och då dyker han upp ett par dar, och sedan försvinner han igen.	Han dyker upp då och då", sa Jo. "Sen försvinner han igen.
If I wait about here, he'll come and give me a sixpence or two, I expect.'	Jag skulle nästan tro, att han kommer och sticker till mig en slant, ifall jag stannar här i närheten.	Om jag stannar kvar här, kommer han väl och ger mej lite pengar."
'What will he tell you to do?' said Dick puzzled.	- Men vad vill han att du skall göra då? sade Dick förbryllad.	"Vad vill ha att du ska göra? Frågade Dick.
'It all seems very queer and horrible to me.	Jag tycker alltsammans är mycket konstigt.	"Det verkar väldigt konstigt och otäckt."
You're only a kid.'	Du är ju bara barnet.	
'Oh, he may tell me to go poaching with him or – or – well, there's things we do that folks like you don't,' said Jo, suddenly realising that Dick and Julian would not at all approve of some of the things she did.	- Äsch, han säger kanske att jag skall tjuvfiska tillsammans med honom eller – eller – ja, det finns saker och ting som vi gör, men som såna som ni inte gör, kom det plötsligt från Jo. Hon förstod, att Dick och Julian inte skulle gilla en hel del av hennes göranden och låtanden.	"Han kan säga åt mej att följa med på tjuvjakt", sa Jo. "Allt möjligt.
'I hope he gives me some money to-day, though.	Men jag hoppas, han ger mig en slant i dag.	Hoppas han ger mej pengar idag.
I haven't got any at all, and I'm hungry.'	Jag har inte fått i mig ett enda dugg, så jag är hemskt hungrig.	Jag har inga och jag är hungrig."
Dick and Julian looked at one another.	Dick och Julian tittade på varandra.	Dick och Julian såg på varandra.

KT	Ö1	Ö2
Poor Jo!	Stackars Jo!	
To think that in these days there should be a forlorn little waif like Jo, going in fear of others, and often hungry and lonely.	Tänka sig, att det i våra dagar gick omkring en sån övergiven liten flicka som Jo och var rädd för andra människor, och som ofta var både hungrig och ensam.	Att det kunde finnas såna stackare som Jo, som inte hade pengar till mat och var ensamma och rädda.
Dick put his hand in the shopping basket and pulled out a packet of butter and some biscuits.	Dick stack handen i shoppingväskan och halade fram ett paket smör och några kex.	Dick grävde i matkassen och drog upp en chokladkaka och ett paket kex.
'Here you are,' he said.	- Här har du, sade han.	"Här har du", sa han.
'Tuck into these – and if you'd like to go to the kitchen door some time to-day and ask Joan, our cook, for a meal, she'll give you one.	Hugg för dig bara! Och vill du gå till vår köksdörr någon gång i dag och be Joan – kokerskan – om ett mål mat, så kommer hon att ge dig det.	"Om du kommer hem till oss så får du säkert ett mål mat av Johanna.